

Státní okresní archiv Klatovy

Cech koželuhů Klatovy

1584–1849

Inventář

EL NAD č.: 2123

AP č.: 603

Eva Havlovičová

Klatovy 2016

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	4
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	5
Seznam použitých pramenů a literatury	6

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	7
-------------------------	---

Inventární seznam	8
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Koželužské řemeslo bylo v Klatovech provozováno jistě již od založení města. První zmínky o provozování koželužského řemesla v Klatovech lze vysledovat v městských knihách. Např. roku 1523 žil v Klatovech koželuž Ješek. Existenci cechu nám dokládá zápis z

roku 1534, kdy cech koželuhů koupil mlýn na drcení třísla od mlynáře Jana Makovce za částku 100 kop grošů míšeňských. Ovšem jediným oficiálním dokladem organizovaného cechu je majestát císaře Rudolfa II. z roku 1584. Zajímavé jsou informace související s požáry v Klatovech a koželužským řemeslem. Dne 22. května 1580 začalo hořet na Špitálském předměstí ve dvoře Matěje Pučálky koželuha, postupně bylo ohněm zasaženo i předměstí Klášterské a Chuchle, shořelo přes sto chalup a dvorů. Další zmínka je zmínka o Kateřině, ženě koželuha Jiříka Jablonky, která svou neopatrností způsobila požár 6. července 1615, který zničil celé Klatovy. Podle Berní ruly bylo v Klatovech 6 mistrů koželuhů. Z tereziánského katastru je dále zřejmé, že v Klatovech provozovalo své řemeslo 9 mistrů koželuhů.

Koželuzi zpracovávali kůže na usně. Jejich dílny se většinou nacházely na okrajích měst u vodního zdroje, který byl pro jejich výrobu nezbytný. Celý výrobní proces se dá rozdělit na několik etap. Čerstvě stažené kůže bylo třeba usušit nebo konzervovat pomocí soli, aby se nekazily. Pak se máčely v námoku, přitom byla sůl a ostatní nečistoty odstraněny. Opětovně se kůže propláchly čistou vodou a následovalo loužení, kdy kůže nabobtnaly a uvolnily se chlupy, které se poté pomocí koželužského nože snáze odstranily. K loužení se používala moč, pro její zápach se koželuhům také říkalo smrad'aři. Vzniklá holina se dále zbavila zbytků vaziva a svalů (tzv. mizdření) a tzv. omykáním se odstranily zbytky kořínků chlupů. Následovalo štípání, kdy se kůže zarovnávala, aby byla všude stejně silná. Pak se kůže pomocí tříslovin z kůry stromů nebo z rostlin činily. Nakonec se ždímaly, barvily, olejovaly, sušily, leštily, žehlily a až poté se použily na výrobu např. bot, kabátů, sedel, řemenů a jiných kožených výrobků.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Klatov z Archivu města Plzně do Okresního archivu v Klatovech došlo 3. července 1972 pod č. př. 152/1972. Předávací protokol se dochoval, ale bohužel v něm nejsou předávané archiválie rozepsány. K dalšímu předání došlo 18. července 1972 pod č. př. 164/1972, kdy byly do Okresního archivu v Klatovech předány Státním archivem v Plzni dvě listiny z let 1583 a 1683. Cechovní materiály byly původně součástí městského archivu Klatovy, jež byl organizován jako samostatné oddělení Vlastivědného muzea Dr. Hostaše. Po jejich předání do okresního archivu byly archiválie až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Čechy Klatovy, EL NAD 1454.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1584–1849. Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1584) a nejmladší záznamy nalezneme v knize cechovních protokolů (1849).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 3 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a potrhané (viz inventární seznam). Pečeť císaře Rudolfa II. na dochované listině (inv. č. 1) je velmi poškozená, vhodná k restaurátorskému zákroku. Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,20 bm. Tvoří jej 8 inventárních čísel.

Cechovní archiválie v letech 1946–1957, ještě jako součást městského archivu, byly zběžně uspořádány ředitelem klatovského gymnázia Václavem Petersem, který měl nad městským archivem dohled. K dalšímu uspořádání pak došlo po předání do okresního

archivu archivářkou Věrou Holou v roce 1972, kdy byl cechovní materiál oddělen od písemností živnostenských spolků.

Původní AF Cechy Klatovy, EL NAD 1454, kde byly zařazeny všechny klatovské cechy, byl přejmenován na AF Cech barvířů Klatovy a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech koželuhů Klatovy, EL NAD 2123, vznikl vnitřní změnou č. 3/1454 z 22. dubna 2013, čj. SOAP/040-0302/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované cechovní artikule (inv. č. 1) nás velmi podrobně seznamují s typickými cechovními pravidly. Obsahují celkem 14 bodů. Např. bod 2 nařizoval povinnost docházet na nedělní mši, světit svátky, hlavně patronů řemesla – sv. Vojtěcha a sv. Václava, při porušení bylo třeba zaplatit pokutu 1 libru vosku do matky pokladnice; bod 5 pojednává o pravidlech pro příjem nových mistrů, který musel mít městské právo a být přijat za souseda, ohlásit se u starších cechmistrů a předložit svou žádost, která byla poté předložena cechovnímu inspektoru, pak se svolala cechovní schůze, na které žadatel složil 1 kopy míšenských, byl mu zadán mistrovský úkol včetně materiálu, po vyhotovení mistrovského kusu bylo ještě třeba doložit doklad o řádném zplození, o učení a tovaryšský list stvrzený pečeti, po přijetí následoval další poplatek do pokladnice ve výši 6 kop míšenských, 2 liber vosku a svačiny pro mistry na schůzi.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2016 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová

Klatovy 7. 4. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

ČADKOVÁ, Iva, ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Berní rula. Svazek 25, Kraj Plzeňský. Díl III.* Praha : Státní ústřední archiv, 2003.

CHALUPA, Aleš, LIŠKOVÁ, Marie, NUHLÍČEK, Josef, RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 2.*, Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1966.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

SÝKOROVÁ, Lenka a kolektiv autorů. *Klatovy.* Praha : Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-018-0.

VANČURA, Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, 2. část 1. dílu.* Klatovy : 1928–1929.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

VOLF, Miloslav. *Popis městských archivů v Čechách.* Praha : Zemský národní výbor, 1947.

Věstník městského musea v Klatovech 1882–1908. Klatovy : Správa musejní 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
	I. Listiny		
1	1584, říjen 27., Praha Císař Rudolf II. uděluje majestát (cechovní artikule) cechu koželuhů v Klatovech. Originál pergamen, 57,7 x 30,8 – 7,6 cm, česky, přivěšená císařská pečeť na žluté kroucené šňůrce v dřevěném pouzdře s víčkem, pečeť je velmi poškozená		lio1
	II. Úřední knihy		
2	Kniha cechovních protokolů <i>Lohgärber Zunft</i> Česky, německy, 22,2 x 35,8 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, svázána šňůrkou, poškozená prachem a potřhaná	1787–1849	ukn1
3	Kniha mistrů a tovaryšů Česky., 18,3 x 22,7 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, svázána šňůrkou, poškozená prachem a potřhaná	1795–1835	ukn2
4	Kniha počtů <i>Rechnungsbuch der Lohgärberzunft</i> Česky, německy, 23,2 x 35,5 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, zbytky šňůrky ke svázání, poškozená prachem a potřhaná	1786–1844	ukn3
	III. Spisy		
5	Cechovní artikule (přepis majestátu Rudolfa II., inv. č. 1)	[1650]–[1700]	kar1
6	Cechovní korespondence s purkmistrem, radou města a magistrátem	1650–1798	kar1
7	Atesty koželužských tovaryšů, kteří se ucházeli o mistrovské právo	1790–1791	kar1
8	Tovaryšské listy	1744–1759	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech koželuhů Klatovy
Značka archivního fondu:	CK Klatovy
Časové rozmezí:	1584–1849
Počet evidenčních jednotek:	5 (1 listina do roku 1850, 3 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	8
Rozsah v bm:	0,20
Stav ke dni:	7. 4. 2016
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 7. 4. 2016- čj. SOAP/040-0445/2016